

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τα αναστηλωτικά έργα της ΕΣΜΑ στην Ακρόπολη: 50 χρόνια παρά 1 (σελ. 1)

Αντιπρόεδρος της Ένωσης Φίλων Ακροπόλεως

Τα έργα αναστήλωσης των μνημείων της Ακρόπολης κατά τη διάρκεια της πανδημίας (σελ. 5)

Βασιλική Ελευθερίου, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Διευθύντρια της ΥΣΜΑ

Προκλήσεις της αναστήλωσης του Παρθενώνα (σελ. 10)

Ροζαλία Χριστοδουλοπούλου, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Προϊσταμένη αναστηλωτικού έργου Παρθενώνα

Ακρόπολη και Εκπαίδευση

Μία διαδρομή 35 χρόνων για μικρούς και μεγάλους (σελ. 19)

Ειρήνη Καϊμάρα, Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Γραφείου Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης της ΥΣΜΑ

Η πολυχρωμία του Παρθενώνα (σελ. 26)

Ελένη Αγγελακοπούλου, Χημικός Μηχανικός, Προϊσταμένη Τεχνικού Γραφείου και Εργαστηρίου Συντήρησης της ΥΣΜΑ

Η δραστηριότητα των «Φίλων» (σελ. 34)

Νέα της ΕΦΑ (σελ. 42)

Οι «Φίλοι» που έφυγαν

Γιάννα Τιγγινάγκα (σελ. 43)

Ελένη Ζαούση (σελ. 44)

Στέφανος (Stephen) Miller (σελ. 44)

Δημήτριος Παντερμαλής (σελ. 45)

Σοφία Μοσχονησιώτη (σελ. 46)

Takashi Seki (σελ. 46)

Miriam Caskey (σελ. 47)

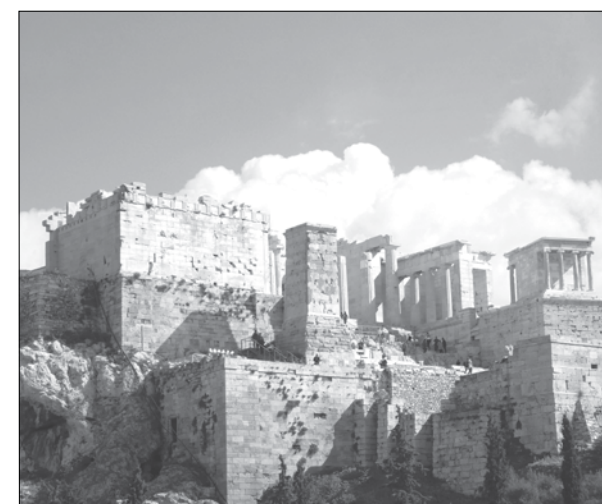
ΤΑ ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΕΣΜΑ ΣΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ: 50 ΧΡΟΝΙΑ ΠΑΡΑ 1

Το 2025 τα έργα αναστηλώσεως των μνημείων της Ακρόπολης, που διενεργούνται με την ευθύνη και εποπτεία μιας διεπιστημονικής επιτροπής ειδικών, της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως, γνωστής ως ΕΣΜΑ, κλείνουν 50 χρόνια. Είναι γνωστοί οι κύριοι λόγοι που οδήγησαν στην αδήριτη ανάγκη να αρχίσουν ξανά, το 1975, αναστηλωτικές εργασίες στην Ακρόπολη: ο κατακερματισμός των μνημείων και η πτώση ευμεγέθων τμημάτων τους, λόγω της οξείδωσης των ενσωματωμένων σε αυτά σιδερένιων ενισχύσεων της παλαιάς επέμβασης του Ν. Μπαλάνου, η αντιμετώπιση των διαφόρων φαινομένων φθοράς που, λόγω της ραγδαίας μεταβολής των περιβαλλοντικών συνθηκών, διέβρωναν την επιφάνεια των μνημείων, εξαλείφοντας ανεπιστρεπτί πολύτιμα στοιχεία, ιδιαίτερα των αρχιτεκτονικών γλυπτών τους. Φυσικά, κατά την έναρξη των έργων, ουδείς μπορούσε να διανοηθεί τη διάρκειά τους. Αντιθέτως, στις αρχικές προθέσεις πολλών εκ των παλαιών μελών της Επιτροπής, όπως λ.χ. του αείμνηστου Χ. Μπούρα ή του τότε Προϊσταμένου της Διευθύνσεως Αναστηλώσεως Αρχαίων Μνημείων Ι. Δημακόπουλου, τα έργα στην Ακρόπολη θεωρούνταν ως ένα στάδιο προπαρασκευαστικό για τη δημιουργία ενός φυτωρίου ειδικών επιστημόνων αλλά και εξειδικευμένου εργατοτεχνικού προσωπικού, οι οποίοι στη συνέχεια, μετά την απόκτηση πολύτιμης εμπειρίας, θα στελέχωναν τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού. Φυσικά οι προσδοκίες αυτές διαψεύθηκαν. Τα έργα επιμηκύνθηκαν για διάφορους λόγους, με κύριους τη διαπίστωση, στη διάρκεια της εκτέλεσής τους, της ανάγκης επέμβασης, λόγω προΐουσας φθοράς, σε πολύ μεγαλύτερη έκταση των μνημείων, από όση είχε αρχικά προβλεφθεί, τις ποιοτικές διαδι-

κασίες εκτέλεσης των έργων που εγκαθιδρύθηκαν, οι οποίες επίσης αποδείχθηκαν περισσότερο χρονοβόρες από τον αρχικό υπολογισμό. Επίσης, η σταδιακή μετεξέλιξη των επεμβάσεων από αυστηρά σωστικές σε ευρύτερες αναστηλωτικές, λόγω της διόρθωσης των λαθών των προγενέστερων αναστηλώσεων, ιδιαίτερα όσον αφορά την τοποθέτηση των αρχιτεκτονικών μελών στα μνημεία ή λόγω της επανένταξης σε αυτά ενός μεγάλου αριθμού διάσπαρτων στο έδαφος μελών, μετά την ταύτιση της προέλευσής τους.

Παρόλα αυτά, τα έργα της ΕΣΜΑ στην Ακρόπολη άσκησαν τεράστια επίδραση σε όλα τα αναστηλωτικά

(υπό την ευρεία έννοια του όρου) έργα στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης, διαμορφώνοντας μια «ελληνική σχολή» επεμβάσεων στα αρχαία μνημεία. Καταρχάς οι ποιοτικές αρχές και διαδικασίες που εγκαθιδρύθηκαν από την ΕΣΜΑ υιοθετήθηκαν, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, από όλες τις ανάλογες επεμβάσεις στα μνημεία της χώρας και αποτέλεσαν τα διακριτά χαρακτηριστικά αυτής της «σχολής».

Γενική άποψη των Προπυλαίων και του ναού της Αθηνάς Νίκης από ΒΔ μετά την ολοκλήρωση της αναστήλωσής τους. Φωτ. Τ. Σουβλάκης, 2016

Αυτές είναι:

1. Η διεπιστημονική προσέγγιση των επεμβάσεων σε όλες τις φάσεις τους, τόσο την προπαρασκευαστική/μελετητική όσο και εκτελεστική. Αυτή επιτυγχάνεται από τη διεπιστημονική σύνθεση (αποτελούμενη από αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες, πολιτικούς και χημικούς μηχανικούς και συντηρητές) τόσο της εποπτεύουσας Επιτροπής όσο και των επιβλεπόντων άμεσα τα έργα επιστημόνων (που έχουν αντίστοιχες με τις ως άνω ειδικότητες) των Τεχνικών, ανά μνημείο, Γραφείων.
2. Η υιοθέτηση και εφαρμογή κατά τις επεμβάσεις των καθιερωμένων στα διεθνή κανονιστικά κείμενα προστασίας θεωρητικών αρχών, οι οποίες μάλιστα

ΤΑ ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΕΣΜΑ ΣΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ: 50 ΧΡΟΝΙΑ ΠΑΡΑ 1

εμπλουτίστηκαν και συμπληρώθηκαν, με την καθοριστική συμβολή του Χ. Μπούρα, ώστε να ανταποκριθούν στις ειδικές απαιτήσεις του ειδικού δομικού τύπου των κλασικών μνημείων, του αρθρωμένου «εν ξηρώ».

3. Η τοποθέτηση της επιστημονικής έρευνας και μελέτης ως βάσης των προτάσεων επέμβασης στα μνημεία. Η προκαταρκτική δημοσίευση τόμων με ολοκληρωμένες μελέτες αποκατάστασης, με διατύπωση των προτάσεων επέμβασης στα μνημεία βασισμένων σε ενδεδειγμένη τεκμηρίωση και έρευνα της κατάστασης διατήρησής τους από κάθε άποψη, αρχαιολογική/ιστορική, αρχιτεκτονική, δομική, φυσικοχημική, είναι, έως σήμερα, πρωτότυπη διεθνώς.

Η διαδικασία της έρευνας και της σύνταξης ad hoc μελετών για επιμέρους επεμβάσεις συνεχίζεται και στη διάρκεια της εκτέλεσης των έργων. Όλη αυτή η έρευνα οδήγησε σε έναν εντυπωσιακό εμπλουτισμό και διεύρυνση των επιστημονικών γνώσεων σχετικά με την αρχιτεκτονική και τον αρχιτεκτονικό πλαστικό διάκοσμο των μνημείων της Ακρόπολης, τις διάφορες ιστορικές φάσεις αλλά και τη νεώτερη ιστορία τους, μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους.

4. Η θέσπιση διαδικασίας διαδοχικών ελέγχων και εγκρίσεων των προτάσεων επέμβασης (πρώτα στην ΕΣΜΑ, κατόπιν στις αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ, στο τέλος στο ΚΑΣ) προκειμένου να εξασφαλιστεί η μέγιστη δυνατή αντικειμενικότητα στη λήψη των σχετικών αποφάσεων. Διεθνώς πρωτότυπη σε αυτή τη διαδικασία είναι η παρουσίαση προς συζήτηση σε τακτικές διεθνείς επιστημονικές συναντήσεις ειδικών επιστημόνων (έως τώρα έχουν συγκληθεί 7) των μελε-

τών με τις αναστηλωτικές προτάσεις, πριν από λήψη της τελικής απόφασης, γεγονός που συντελεί καθοριστικά στην ακόμη μεγαλύτερη εμβάθυνση του σχετικού θεωρητικού προβληματισμού και διαφάνεια στη λήψη των αποφάσεων.

5. Η σχολαστική και ενδεδειγμένη τεκμηρίωση των επεμβάσεων, με όλα τα μέσα, από τα παραδοσιακά έως τα πλέον σύγχρονα, σε όλες τις φάσεις τους και η διαχείριση της τεκμηρίωσης με σύγχρονους τρόπους.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην πρότυπη, ad hoc σχεδιασμένη, Βάση Δεδομένων και κυρίως στην ταυτόχρονη προς την αναστήλωση εισαγωγή των τεκμηρίων σε αυτή, γεγονός που καθιστά την τεκμηρίωση ένα επιπλέον εργαλείο της εκτέλεσης των έργων.

6. Η σύζευξη της πλέον σύγχρονης τεχνολογίας (με χρήση ιδιαίτερα στη διερεύνηση της κατάστασης διατήρησης των μνημείων, στην οργάνωση των εργασιών και στη διαχείριση της τεκμηρίωσης) με την εφαρμογή παραδοσιακών τεχνικών και τρόπων επέμβασης στα μνημεία, ιδιαίτερα όσον αφορά τις λιθο-

ξοϊκές εργασίες.

7. Τέλος, η μέγιστη δυνατή διαφάνεια, δημοσιοποίηση και κοινοποίηση των επεμβάσεων και διάχυση των επιτευγμάτων και των επιστημονικών κερδών τους με διάφορους τρόπους, κυρίως με δημοσιεύσεις που κυμαίνονται από ενημερωτικές και εκλαϊκευτικές έως τις πλέον επιστημονικές. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στα εκπαιδευτικά προγράμματα που εκτελούνται για μαθητές διαφόρων τάξεων της πρωτοβάθμιας και μέσης εκπαίδευσης, τα οποία υπήρξαν πρωτοπόρα στο είδος τους και άνοιξαν δρόμο σε παρόμοιες δρα-

Ο αναστηλωμένος, το 2000-2010, για τρίτη φορά, ναός της Αθηνάς Νίκης. Άποψη από Β. Φωτ. Κ. Μαμαλούγκας, 2021

ΤΑ ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΕΣΜΑ ΣΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ: 50 ΧΡΟΝΙΑ ΠΑΡΑ 1

στηριότητες στο πλαίσιο του αρμόδιου υπουργείου. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά των έργων της ΕΣΜΑ, τα περισσότερα από τα οποία σήμερα θεωρούνται αυτονόητα και δεδομένα, υπήρξαν πραγματικά πρωτοποριακά στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης.

Ακόμη και το οργανωτικό σχήμα των έργων, η λειτουργία διεπιστημονικής εποπτεύουσας επιτροπής και διεπιστημονικού τεχνικού εκτελεστικού γραφείου, υιοθετήθηκε για ανάλογες εργασίες από το Υπουργείο Πολιτισμού. Έτσι στο μεταίχμιο του 20ού προς τον 21ο αιώνα ένας μεγάλος αριθμός επιτροπών και τεχνικών γραφείων λειτούργησαν σε όλη την Ελλάδα (το 2010 είχαν φθάσει περίπου στα 40) παράγοντας με τη μέθοδο της αυτεπιστασίας και με τη βοήθεια μιας πρωτοφανούς, για τα ελληνικά δεδομένα, εισροής ευρωπαϊκών πόρων, ένα εκτεταμένο και σπουδαίο έργο, που διαμόρφωσε το σύγχρονο αρχαιολογικό τοπίο της Ελλάδας.

Στα 49 χρόνια της λειτουργίας της ΕΣΜΑ, και, από το 2000, διαμέσου μιας ειδικής υπηρεσίας, της γνωστής ΥΣΜΑ (Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης) που επί τούτου συστάθηκε, σε αγαστή συνεργασία με την αρμόδια εφορεία και τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, εκτέλεσε (και συνεχίζει να εκτελεί) στην Ακρόπολη ένα μεγάλο σε κλίμακα και σπουδαιότητα έργο που μεταμόρφωσε (και συνεχίζει να μεταμορφώνει) σε μεγάλο βαθμό την όψη του μνημειακού συνόλου. Ας το θυμηθούμε: ολοκλήρωση της αναστήλωσης τριών μεγάλων μνημείων, του Ερεχθείου, των Προπυλαίων, του ναού της Αθηνάς Νίκης, ολοκλήρωση επιμέρους προγραμμάτων στον Παρθενώνα, όπως της αποκατάστασης της ανατολικής όψης, της αποκατάστασης της βόρειας κιονοστοιχίας, της αποκατάστασης των κιονοστοιχιών του προνάου και του οπισθονάου ολο-

κλήρωση επιμέρους προγραμμάτων του έργου στερέωσης του Περιμετρικού Τείχους της Ακρόπολης, όπως εκείνου στην περιοχή Β17· προστασία των καταλοίπων του Αρρηφορίου, προστασία και ανάδειξη των υποκειμένων στον ναό της Αθηνάς Νίκης προϊστορικών και κλασικών καταλοίπων καθώς και των καταλοίπων της χριστιανικής φάσης του Ερεχθείου, προστασία του βράχου του πλατώματος της Ακρόπολης –αυτοτελούς μνημείου–φορέα των ιχνών μια μακράς ιστορίας– με τη διαμόρφωση διαβάσεων κυκλοφορίας των επισκεπτών· συνέχιση των εργασιών στον Παρθενώνα, στο πρόγραμμα αποκατάστασης της δυτικής όψης (που βρίσκεται σε φάση ολοκλήρωσης)

και στο πρόγραμμα αποκατάστασης του βόρειου τοίχου του σηκού· συνέχιση του προγράμματος στερέωσης του Περιμετρικού Τείχους (τρέχουσα επέμβαση στην περιοχή Β12), του προγράμματος καταγραφής και διευθέτησης των διασπαρτων πάνω στο πλάτωμα του βράχου μελών, του έργου στερέωσης των βράχων των κλιτύων του λόφου της Ακρόπολης (η πρώτη φάση του έργου έχει

Το Ερεχθείο από ΒΔ με αποκατεστημένους τη ΒΑ γωνία και τον βόρειο τοίχο. Φωτ. Κ. Μαμαλούγκας, 2023

ολοκληρωθεί ήδη από τη δεκαετία του 1990)· έναρξη του έργου στερέωσης του βάθρου του μνημείου του Αγρίππα, παράλληλα, διενέργεια εργασιών συντήρησης σε όλες τις υπό αναστήλωση περιοχές των μνημείων και, επιπλέον, στην Πινακοθήκη των Προπυλαίων και στη βόρεια πρόσταση του Ερεχθείου καθώς και σε πόρινα αρχιτεκτονικά μέλη του αρχαίου ναού, τα οποία θα τεθούν σε φύλαξη/έκθεση στο παλαιό μουσείο της Ακρόπολης.

Η ίδρυση της ΕΣΜΑ το 1975 και η μετέπειτα λειτουργία της έως την οικονομική κρίση του 2010 υπήρξε άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανανεωτική ορμή και πνεύμα της Μεταπολίτευσης, ιδιαίτερα των πρώ-

ΤΑ ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΕΣΜΑ ΣΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ: 50 ΧΡΟΝΙΑ ΠΑΡΑ 1

των χρόνων. Η στελέχωσή της με τους κατεξοχήν ειδικούς της περιόδου, η λειτουργία της μακριά από κάθε ανάμειξη της πολιτικής, ειδικότερα του κοινοματισμού (είναι χαρακτηριστικό ότι οι ειδικοί-ιδρυτές της ΕΣΜΑ παρέμειναν μέλη της έως τον φυσικό τους θάνατο, ενώ οι ίδιοι αποφάσισαν, από την αρχή της λειτουργίας της, την αφιλοκερδή συμμετοχή τους σε αυτή), η αξιολογική επιλογή του επιστημονικού αλλά και του εργατοτεχνικού προσωπικού, η απόφαση της πολιτείας να αναλάβει αποκλειστικά την ευθύνη των επιλογών όσον αφορά τις επεμβάσεις στα μνημεία, αποκλείοντας κάθε άλλη ανάμειξη, οικονομική αλλά και, κατ' επέκταση, επιδραστική στις αποφάσεις, πλην της θεσμικής συνδρομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μαρτυρούν για τη διάχυτη σε όλες τις πλευρές και επίπεδα συναίσθηση της τιμητικής συμμετοχής στην επιτέλεση ενός συλλογικού, εξαιρετικά σημαντικού αλλά και ευαίσθητου έργου πάνω σε μνημεία εξέχουσας σημασίας, εθνικής αλλά και οικουμενικής. Η εκτέλεση των έργων με τη μέθοδο της αυτεπιστασίας, η οργάνωση μεγάλων, ανά μνημείο, εργοταξίων, η ίδρυση μιας ειδικής υπηρεσίας, στο πλαίσιο του Υπουργείου Πολιτισμού, εντάσσονται στην παράδοση της κρατικο-κεντρικής προστασίας των μνημείων, που συνεχίζεται στην Ελλάδα την περίοδο της Μεταπολίτευσης, ακόμη και σε εποχές (όπως λ.χ. από τη δεκαετία του 1980 κ.εξ.), κατά τις οποίες αυτή στην υπόλοιπη Ευρώπη εγκαταλείπεται. Στο πλαίσιο αυτό τα έργα της ΕΣΜΑ στην Ακρόπολη αντιπροσωπεύουν ό, τι καλύτερο έχει να επιδείξει ο κρατικός μηχανισμός στον τομέα της προστασίας της πατρογονικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Σήμερα, στις αρχές της τρίτης δεκαετίας του 21ου αιώνα, η αναστήλωση της Ακρόπολης έχει χάσει ένα μέρος από το θάμβος της. Η μεγάλη διάρκειά της επιφέρει κούραση τόσο στους επισκέπτες της Ακρόπολης και γενικότερα στην κοινωνία που την παρακολουθεί όσο και στους άμεσα εμπλεκόμενους σε αυτή. Επιπροσθέτως, οι περιρρέουσες συνθήκες έχουν ήδη ριζικά αλλάξει στο πλαίσιο ενός παγκοσμιοποιημένου πλέον κόσμου, που όμως κλυδωνίζεται καθώς αναζη-

τεί νέες σταθερές και ισορροπίες. Τα πάντα οδηγούν στην έμπρακτη αμφισβήτηση, και στην Ελλάδα πλέον, του κρατικο-κεντρικού μοντέλου μνημειακής προστασίας. Νέες σχετικές διαδικασίες αναπτύσσονται, με έντονη παρουσία του ιδιωτικού τομέα, οι οποίες ήδη έχουν ακουμπήσει τα έργα Ακροπόλεως. Το μέλλον διαγράφεται ακόμη άδηλο. Ας ελπίσουμε ότι θα οδηγήσει σε μια γόνιμη συνύπαρξη και όσωση, που θα αναζωογονήσει τα έργα, ενώ ταυτόχρονα θα διατηρήσει αλώβητη τη συσσωρευμένη εμπειρία και τεχνογνωσία.

Στις κρίσιμες αυτές εποχές το σύνολο του έργου, που λέγεται διάσωση, συντήρηση, αποκατάσταση και ανάδειξη του μνημειακού συνόλου της Ακρόπολης των Αθηνών, επιβάλλει την υποστήριξη όλων μας, πρωτίστως του Κράτους αλλά και της Κοινωνίας των Πολιτών, μέσω των φορέων εκείνων, όπως της Ένωσης Φίλων Ακροπόλεως, που είναι σε θέση και επιθυμούν να συνδράμουν προς τούτο. Το φετεινό μας λοιπόν *Ανθέμιον*, αφιερωμένο στα έργα της ΕΣΜΑ στην Ακρόπολη, πιστεύουμε, ότι εξυπηρετεί τον βασικό αυτό σκοπό. Τα κείμενα που περιλαμβάνει παρουσιάζουν την (εν πολλοίς άγνωστη) πρόοδο των έργων τον καιρό της πανδημίας, τις προκλήσεις και τα διλήμματα που αναφέρονται στη διάρκεια της εκτέλεσής τους με χαρακτηριστικά παραδείγματα από την αναστήλωση του Παρθενώνα, τα υποδειγματικά εκπαιδευτικά προγράμματα που διενεργούνται όλα αυτά τα χρόνια και τα επιστημονικά κέρδη που προκύπτουν από την έρευνα κατά τη διεξαγωγή τους, στη συγκεκριμένη περίπτωση όσον αφορά το πάντα ενδιαφέρον –και ταυτόχρονα ελκυστικό και γοητευτικό θέμα– της πολυχρωμίας των αρχιτεκτονικών μνημείων. Ελπίζουμε οι αναγνώστες του τεύχους να τα βρουν εξίσου ενδιαφέροντα και ελκυστικά.

Καθηγήτρια Φανή Μαλλούχου-Τσιφάνο
Αντιπρόεδρος της Ένωσης Φίλων Ακροπόλεως
Αναπληρωτής Πρόεδρος της ΕΣΜΑ

ΤΑ ΕΡΓΑ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ*

Βασιλική Ελευθερίου
Αρχιτέκτων Μηχανικός, Διευθύντρια της ΥΣΜΑ

Η πανδημία αναμφισβήτητα άφησε ισχυρό αποτύπωμα όχι μόνο στον εργασιακό μας βίο αλλά στην κοινωνική μας συμπεριφορά γενικότερα. Δύο μόλις χρόνια από την κατάσταση περιορισμού των μετακινήσεων, που επιβλήθηκε λόγω της πανδημίας του covid-19, και έχουμε ήδη ξεχάσει (ή θέλουμε να ξεχάσουμε) τις ιδιαίτερες συνθήκες, τις οποίες υποχρεωθήκαμε να ζήσουμε την περίοδο 2020-2022. Το 2020 κυριάρχησε ο φόβος, έστω και αν η νόσος έκανε την εμφάνισή της το Φθινόπωρο. Όταν, στις αρχές του 2021, ο αριθμός των κρουσμάτων έπαψε να είναι ασήμαντος και άρχισε να αυξάνεται σταδιακά καταβάλλοντας γνωστούς και φίλους, υπήρχε πλέον η ασφάλεια (;) του εμβολίου, ενώ έως τα μέσα του 2022 νόσησε το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού, καταδεικνύοντας ότι η ασθένεια ήταν επικίνδυνη αλλά όχι ανίκητη.

Υπό αυτές τις συνθήκες η καθυστέρηση των έργων αναστήλωσης των μνημείων της Ακρόπολης ήταν αναπόφευκτη. Η προσπάθειά μας όφειλε να έχει στόχο τη μείωση των απωλειών, χωρίς όμως να γνω-

ρίζουμε, τι ακριβώς επρόκειτο να αντιμετωπίσουμε και για πόσο χρονικό διάστημα. Ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά.

Την Τετάρτη, 19 Φεβρουαρίου του 2020, εγκαινιάσαμε στον Τάραντα την έκθεση «Σμίλη και Μνήμη» και το ίδιο βράδυ, στο δείπνο που παρέθεσαν οι διοργανωτές, η Σχολή Εξειδίκευσης για την Αποκατάσταση των Μνημείων του Πολυτεχνείου του Μπάρι και η τοπική Εφορεία Αρχαιοτήτων, αντικείμενο της συζήτησης ήταν η νέα μολυσματική ασθένεια, κρούσματα της οποίας είχαν παρουσιαστεί στο Μιλάνο. Είκοσι ημέρες αργότερα, με Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου, λαμβάνονταν μέτρα για τον περιορισμό της διάδοσης της πανδημίας σε όλη την ελληνική επικράτεια. Στο εξής όσοι κυκλοφορούσαν θα έπρεπε να είναι εφοδιασμένοι με την κατάλληλη βεβαίωση και η εξ αποστάσεως εργασία νομιμοποιήθηκε εν μία νυκτί. Το Σάββατο 21 Μαρτίου με τη συνάδελφο Ε. Δρακοπούλου συμπληρώσαμε και υπογράψαμε 150 υπηρεσιακές βεβαιώσεις για την κυκλοφορία του προσωπικού κατά την εβδομάδα που θα ακολουθούσε, ενέργεια

Στο τέλος του 2023 αποκαταστάθηκε το Β. τμήμα του Δ. αετώματος του Παρθενώνα, αποδίδοντάς του πάλι το γνωστό περίγραμμα. Οι εργασίες συνεχίζονται στο νότιο τμήμα, όπου προβλέπεται πλήρης συμπλήρωση του τμημάτων με χρήση αρχαίων θραυσμάτων και ενός λίθου εξ ολοκλήρου από νέο μάρμαρο. Φωτ. Β. Ελευθερίου, 2024